

תורת ההכמים

גליון שבועי להנחלת תורת חכמי ספרד זיע"א

יו"ל על ידי "מכון חכמי ספרד"

גליון כ"ג

מאמר שבועי

ויהפוך ה' אלוהיך לך את הקללה לברכה!

בלעם מגיע במטרה לקלל את ישראל, לבסוף נהפכים דבריו לברכה, ורבותינו (סנהדרין קה:) דנים בדברי נבואתו, מה רצה לומר ומה אמר בפועל, ומה התקיים בעם ישראל: אמר רבי יוחנן, מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו. ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, אמר (כד, ה) **"מה טובו אהליך יעקב"**. לא תשרה שכניה עליהם - **"ומשכנותיך ישראל"**. לא תהא מלכותו נמשכת - **"כנחלים נטיו"**. לא יהא להם זיתים וכרמים - **"כגנות עלי נהר"**. לא יהא ריחן נודף - **"כאהלים נטע ה'"**. לא יהיו להם מלכים בעלי קומה - **"כארוזים עלי מים"**. לא יהיה להם מלך בן מלך - **"יזל מים מדליו"**. לא תהא מלכותו שולטת באומות - **"וזרעו במים רבים"**. לא תהא עזה מלכותו - **"וירם מאגג מלכו"**. לא תהא איומה מלכותו - **"ותנשא מלכותו"**.

אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שנאמר (דברים כג, ו) **"ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך"**, קללה ולא קללות. ויש להקשות, א, כיצד נאמר שכל ברכותיו חזרו לקללה הרי כתיב (שם) **"ולא אבה לשמוע אל בלעם"**? ומשמע שאת כל הקללות לא אבה לשמוע!

ב. עוד יש להעיר שכאן נדרש הכתוב **"מה טובו אהליך יעקב"** - שלא יהיו להם בתי כנסיות ומדרשות. ואילו בב"ב (סו) נדרש הכתוב כנגד בתי ישראל, ראה בלעם שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה. חשב בלבו, ואיך תשרה עליהם שכניה ואמר **"מה טובו אהליך יעקב"** [וכפירוש רש"י עה"פ, ורשב"ם בגמ' שם], ולא כנגד בתי כנסיות.

ג. כיצד דורשים שביקש לקלל שלא יהיה להם כרמים וזיתים, מדכתיב **"כגנות עלי נהר"**, הרי גנות עשויות לירקות ולא לכרמים וזיתים!

ד. עוד יש לשאול מבקשת בלעם שלא יהיה להם מלך בן מלך, מדכתיב **"יזל מים מדליו"**, ואילו בנדרים (פא) נלמד הפסוק להיפך, שמבני עניים (מדליו), תצא תורה (יזל מים)! וביותר קשה, דאם ברכה זו מתקיימת בעם ישראל שיהיו תלמידי חכמים מבני עניים, אם כן יש כאן עוד ברכה מלבד הברכה של **"מה טובו אהליך יעקב"** שמתקיים בעם ישראל, א"כ יוצא שיש כאן ב' קללות של בלעם שלא התקיימו. וא"כ זה סותר את הגמרא בסנהדרין דורשת - **"קללה, ולא קללות?"**

* * *

וראיתי בספר **צפנת פענח** להגאון רבי יוסף מטראני (ראה אודותיו במדור הסמוך) שביאר את התמיהות הנ"ל בצורה נפלאה. הנה יש לשאול מפני מה נשתנתה ברכה זו של **"מה טובו אהליך יעקב"** ונתקיימה בישראל יותר מכולם. לפי שרצה בלעם שלא תשרה השכינה בישראל, ומכיון שהשכינה שורה כשיש עשרה (ברכות ו), קילל שלא יהיו בתי כנסיות, ויתפללו ביחידות. אבל כשראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה ושומרים את קדושתם, חשב בלבו, ואיך אלו שתשרה שכניה עליהם, ואז אמר **"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל"**. לפיכך כל דבריו של בלעם חזרו לקללה, לפי שלא היה להם סיבה להיפך מקללה לברכה. מלבד **"מה טובו אהליך יעקב"** ששם היתה סיבה.

ולכן כתוב **"ולא אבה ה' אלוהיך לשמוע אל בלעם"**, הכוונה בכל הקללות, למרות שלא היה סיבה לזה מצד מעשה ישראל, אלא רק רצונו ית', אבל באחד מהם כתוב ויהפוך ה' אלוהיך לך, ופירושו **"מסיבתך"**, בגלל שישאל היו גדורים בעריות, נתהפכה הקללה לגמרי. אבל שאר הקללות שבלעם רצה לקלל, נהפכו לברכות במקצת, ובמה שקשור לתורה ולבתי מדרשות וכדלהלן;

בקש שלא תהא מלכותם נמשכת, היא מלכות של תורה, ולהכי **"כנחלים נטיו"**, שאין זו מלכות של גבוהות, אלא של ענוה, כמים המניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך (תענית ז).

בקש שלא יהיה להם זיתים וכרמים, הם תלמידי חכמים היושבים שורות שורות ככרם (דמתוך שלא היה להם מקום בתוך הבתים היו יוצאים לחוץ ויושבים שורות שורות ככרם. ירושלמי ברכות ד, א). ולעומת הכרם שבו יש מין אחד (ענבים או כרם זיתים. עי' ברכות לה), **"בגינה"** יש כמה סוגי זרעונים ממינים שונים (עי' שבת פד), לכן התכוון לקללם שלא יהיו הת"ח אפילו ככרם עם מין אחד, ונהפך לברכה ביותר שיהיו כיתות ממינים שונים, כדאיתא במדרש (שיר השירים זוטא, ת, יג) **"היושבת בגנים"** - אלו ת"ח שעוסקים בתורה במקרא, במשנה, במדרש, בהלכות ובאגדות.

שלא יהיה להם מלך בן מלך, היינו גם כתר תורה. וזה נתקיים רק בזמן קדמון, אבל עכשיו א"א שיהיה בעיקר ת"ח בן ת"ח, כדי שלא יאמרו הת"ח ירושה היא לנו וסיחיו דעתם ממנה (נדרים פא). ולכן בבני עניים צריך להיזהר שמהם תצא תורה, כיון שהם עמלים עליה בכל כוחם. ממילא, משמעות הפסוק **"יזל מים מדליו"**, בתחילה היתה ת"ח בן ת"ח, והשתא המשמעות היא שמבני עניים תצא תורה, אבל ברכת מה טובו אהליך הוא היפוך גמור.

להצלחת המשפחות הנכבדות, אוהבי התורה וחכמיה, רודפי צדקה וחסד
קצין - ענתני - שירה - נקש

פרשת בלק תשע"ז

זמני כניסת ויציאת השבת - שעות קוץ

עיר	כניסה	יציאה	ר"ת
י-ם	19:33	20:24	21:20
ת"א	19:31	20:22	21:17
חיפה	19:34	20:25	21:21
ב"ש	19:31	20:22	21:17

תולדותיהם של חכמים

הגאון רבי יוסף מטראני זצ"ל

רבינו נולד בצפת בכ"ו תשרי ש"כ"ט, לאביו רבי משה (המב"ט), מח"ס **בית אלוקים**), ראב"ד העיר צפת, בדור דעה של מרן הבית יוסף. ממנו נתייתם בגיל י"ב ונכנס ללמוד בישיבתו של רבי שלמה סאגיס.

לאחר חתונתו ירד למצרים בעקבות מגיפה, שב לצפת, עלה לירושלים, נשלח לקושטא עבור עניי צפת. לאחר פטירת רבי **יעקב בירב השני** (שנת ש"ס, נכד מחדש הסמיכה), נקרא לעמוד בראשות ישיבתו, ולאחר חמש שנים עקר שוב לקושטא, ובמשך עשרים שנה הרביץ תורה בישיבתו שאליה נהרו מכל קצווי טורקיה. בין תלמידיו היה **רבי חיים אבולעפיא המוסמך** שהתיישב בחברון (זקנו של בעל עץ החיים מטבריה), **רבי חיים בנבנישתי** ועוד רבים.

בשנת שפ"ה הוכתר כראש רבני קושטא וכעבור י"ד שנה נסתלק. מלבד ספרו **צפנת פענח** שהוא כאן, חיבר עוד **שו"ת מהרי"ט**, **חידושים על הש"ס**, **הרי"ף והר"ן**, **צורת הבית על ביהמ"ק**, ועוד ספרים יקרי ערך.

נלב"ע י"ד תמוז שצ"ט, ונטמן בקושטא

הילולא דצדיקא

יום שבת י"ד תמוז

רבי יוסף מטראני ראב"ד טורקיה, מח"ס שו"ת מהרימ"ט וצפנת פענח עה"ת רבי יצחק ארדיט, איזמיר (טורקיה) מח"ס יקר הערך ש"ס ודרושים רבי מרדכי עטייה מחכמי אר"ץ בירושלים.

יום ראשון ט"ו תמוז

רבי חיים בן עטר סאלי, ר"י כנסת ישראל בירושלים, מח"ס אור החיים עה"ת ועוד רבי שלמה אלפאסי ראב"ד טוניס ממחברי הספר משעא דבזבזא רבי אברהם פילוסוף ראב"ד ספרדים בירושלים. רבי שלמה משיח רב קהילת משהד וממקובלי ירושלים רבי ניסים כהן רב מושב שרשרת מח"ס אחימלך הכהן עה"ת

יום שני ט"ז תמוז

רבי יצחק אזולאי (נכד החיד"א) רב הקהילה הספרדית בלונדון רבי אהרן שוויבה (שראבאטי), רבה של חאלב, מח"ס שו"ת בכת"י ואבדו תרמ"א - תרמ"ד

יום שלישי י"ז תמוז

רבי ישראל אלנקאווה, טולטולא (ספרד), מח"ס מנורת המאור רבי שמואל דרמון, דיין בתוניס רבי שמעון ביטון, מליליא (מרקו), מרסל (צרפת) מח"ס שלמי שמעון על הש"ס רבי אהרן דוד מעלי טוליל הכהן, חאלב, ת"א וב"ב, מח"ס מראי חיים על הב"ח תשמ"ח

יום רביעי י"ח תמוז

רבי מסעוד רפאל בן מוחא, מרקש (מרקו) מח"ס פירוש ירמיהו ופרפראות לחכמה תרל"ג רבי יוסף קאפח, צנעא (תימן), דיין בירושלים, תרגם עשרות ספרי חכמי ספרד תשנ"ח

יום חמישי י"ט תמוז

רבי דוד הכהן, ראב"ד טיטואן, תמ"ח. רבי אברהם מנחם ציון הלוי פסאל, רבה של אנטוכיה (סוריה) חותן מרן הגר"ע יוסף תשמ"א רבי בן ציון אבא שאול, ראש ישיבת פורת יוסף, ירושלים מח"ס שו"ת אור לציון תשנ"ח

יום שישי כ' תמוז

רבי רפאל קאלימור, מח"ר מקובלי י-ם, הו"ל שיוירי ברכה (לחיד"א) עם הערותיו, תקצ"ב רבי מנחם ישועה, ירושלים, מחברות חכם מנחם מנשה ותלמיד רבי יוסף ח. זארוק תשכ"ה

זכותם תגו עלינו

לדעת חכמה ומוסר

מה טבו אהליך יעקב משכנתין ישראל (כד, ה)

ידוע שדרך יצר הרע לפתות את האדם תמיד, ואחד מפתויו הוא שגורם לאדם בבית הכנסת להחשיב עצמו כעם הארץ, שלא להאריך בתפילה ולא להתעטף בטלית על ראשו כדרך שמתנהגים תלמידי החכמים, וכן מונע עצמו מן הכוונה בתפילה כי יחשוב שאינו חסיד אלא עם הארץ, והרי אמרו (אבות ב, ה) ולא עם הארץ חסיד. ובכן, למה יתחסד? אבל כשנמצא בביתו ובעסקיו הרי הוא מתנהג בגדולה ובשררה, ורוצה שיכבדוהו כאדם חשוב. ואם מתבקש לסייע ביד תלמיד חכם, מיד מתייצב היצר הרע ללוש ולומר, הן גם אתה יכול להיות גדול ממנו בתורה אם היה לך פנאי ללמוד, ולמה אם כן אכבדנו?

זהו מה שהורה הכתוב: **אהליך יעקב**, באהליך ובביתך תתנהג כיעקב, היינו כעקב וכאדם פשוט. אבל משכנתין ישראל, במשכן ה', תתנהג בשררה, כי שרית עם אלוקים ותוכל!
(ויאמר אברהם לרבי אברהם הלוי פטאל, חותנו של מרן הגר"ע יוסף. יומא דנשמתא י"ט תמוז תשמ"א)

מאוצרותיהם של חכמי התורה

איך היו מתקיימות ברכות בלעם?

כי ידעתי את אשר תברך מבורך (כב, ו)

הנה בלק ידע שבברכות בלעם עושות רושם, כיון שביכרו שיעלה למלכות, ונתקיימו דבריו (תנחומא ד'). יש לתמוה איך תועיל ברכה מפה רשע כמותו, ואיך יש מציאות שתתקיים מפיו. ובשלמא לקלל יש בו כח, ככל רע עין, וגם בגלל שידע לכוון את השעה שה' כועס (ברכות ז), אבל הברכה עצמה איך תועילה. ונראה כי לעולם ברכת בלעם כברכת חמור, אלא שהרשע היה מערים, כשהיה רואה באצטגנין שלו שפלוגי יעלה לגדולה וכד', היה מממהר לברכו. וכשמתקיים הדבר, חושבים העם שברכתו תועילה, ולא היא, אלא מזל גרם, וברשעותו הראה כאילו הוא גרם לברכה להתקיים.

(אור החיים הקדוש לרבי חיים בן עטר, סאלי וירושלים. יומא דנשמתא ט"ו תמוז תק"ג)

רעה קטנה או רעה גדולה

לא אוכל לעבר וגו' לעשות קטנה או גדולה (כב, יח)

לשונו של בלעם צ"ב, הלא אם 'קטנה' אינו יכול לעשות, כל שכן ש'גדולה'! והנה בברכות אמרו שבלעם ידע שיש בכל יום רגע אחד בו ה' זועם ויוכל לקלל את ישראל באותו רגע. ובתוס' ביארו שיכול היה לומר תיבת 'כלם', וכוונתו לכולת את ישראל. אך באותם ימים לא זעם ה', ולא יכל לקלל באותה מילה קטנה, כי אם בקללה גדולה יותר, אלא שהשפעתה חלשה מאוד. ולפ"ז י"ל שפיר דבתחילה פתח "לעשות קטנה", דהיינו לומר מילה קטנה ברגע הזעם, אינו יכול כיון שלא זעם ה'. אבל אפילו "או גדולה", דהיינו להאריך בקללה בזמן שאינו רגע הזעם, אינו יכול, כיון שלא אוכל לעבור את פי ה' אלוקי!
(פרפראות לחכמה לרבי מסעוד רפאל בר מוחא, מרקש, מרוקו, נלב"ע י"ח תמוז תרל"ג)

ג' רגלים

מה עשיתי לך כי הכיניני זה שלש רגלים (כב, כח)

במדרש אמרו שתשובה נצחת השיבה האתון לבלעם, שלא יוכל לעקור אומה החוגגת ג' רגלים בשנה. ותמוה מה תשובה נצחת יש בזה, ולמה מצות ג' רגלים יכולה למנוע את קללת בלעם יותר ממצוה אחרת. ויש לבאר דהנה בעת שישאל חטאו בעגל, עשו חג למשך שש שעות עד שמושה ירד מההר. וכדי לטהרם מטומאת הע"ז הו', היה צריך לבטל את השש שעות הללו שהם רביע יום, בשישים. ואם נחשב את כל ימי הרגלים - ח' דסוכות, ז' דפסח וא' דשבועות, נמצאו ט"ו יום בדיוק, שהם שישים פעם שש שעות! והנה בעת שרצה בלעם לקלל את ישראל, התכוון לסמוך על חטא העגל (כמבואר באונקלוס עה"פ

מעשי חכמים

הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל

יומא דנשמתא י"ט תמוז תשנ"ח - מנו"כ בסנהדריה

איש האשכולות היה רבינו. עיונו בסוגיות הש"ס היה מבעית, בשיעור ארוך הנמסר בישיבה מדי בוקר במשך ארבע שעות היה עוקר הרים וטוחן זה בזה. כך בסוגיות הש"ס וכך בלימוד ההלכה. כך בתורת הנסתר וכך בעבודת המידות.

ולמרות סדר יומו העמוס תדיר, ובריאיו הרופפת והלקויה, היה חס ללבות בית ישראל, מקדיש זמן ממושך לשמוע את סבלם ולהשתתף בצערם, מייעץ ומדריך, מברך ופועל ישועות.

מעל הכל ריחפה דמותו כאיש ההנהגה. נזר בכבוד הבריות עד לאחת. לעתים היה משרך רגליו בדרך ארוכה, עם חצי גופו המשותק, רק כדי שלפלוגי לא תהיה הרגשה לא נעימה. בכל מקום בואו, השרה אורה נעימה ולבבית, חמה ומרנינה. וכשהיה שומע על מקרה לא טוב, נגע הצער עד לתמצית לבו.

ומעשה בזוג שבאו לטטוח טענותיהם בפניו. האשה עובדת קשה מבוקר ועד ערב, בכיבוס הבגדים, ייבושן וגיהוצן, בניקיון הבית ושטיפתו, בהכנת ארוחות מלאות לכל בני המשפחה, והם מרובים, בן פורת יוסף. ועדיין לא דיברנו על העבודה מחוץ לבית.

היא קורסת ובעלה לא סבור שעליו לנקות אצבע. לדעתו אין מוטל עליו להושיט יד ולסייע. לעתים לוקח את הילדים הקטנים לגן, ודי בזה. הוא לא טוען שהוא עצלן, חלילה. בסך הכל להרגשתו הוא תלמיד חכם ואין כאן 'כבוד התורה' לטטוח כלים ולסייע לעקרת הבית. כך הוא סבור!

בקשה האשה להציג את טענותיהם בפני רבינו. ואם יכריע בדבריו הבעל, תרכין ראש ותקבל בהשלמה. במאור פנים נפתחה הדלת ורבינו מזמינם להיכנס פנימה, יישבו נא מסביב לשולחן, כבר נשמע מה בפיהם. אבל קודם נזמין גם את הרבנית שתשב עמנו, מה תשתו, חם או קר?"

נגממו השנים. לא ציפו שגאון הדור ישרת אותם. "הרבנית", קרא בקול, "מה אכין לך, חם או קר?" הצטרפה לשולחן והשיבה, "אעדיך חם". שם מהמטבח לאחר דקות אחדות, מגש בידו וכוסות שתיה ערוכים. "עדיין לא אמרתם לי מה תרצו לשתות, חשבת שתיה קרה, אם תרצו משהו חם, בשמחה רבה". והזוג נבוכ.

"אם הרבנית כבר שוחחה עמכם, בטח חצי מהשאלה כבר נפתרה", התיישב על מקומו בבת שחוק. "מה אוכל לסייע לכם?"

האשה מביטה בבעל, ופותחת ראשונה, "האמת עדיף שבעלי ישאל, כי לדבריו זו שאלה הלכתית". והבעל מסמיק, מה יאמר עתה? אין כבוד התורה להגיש לשולחן ולפתות כלים? בעיניו ראה את ראש הישיבה הנערץ מושיט את כל ידיו לעזרה! "האמת היא שאין זו שאלה. באנו רק לקבל ברכה לשלום בית, שנהיה אנשים טובים יותר אחד לשני" - - - "אה, בודאי, בודאי!" עמד וברך, הרעיף דברי עידוד וחיוזוק, והזוג יצא מהבית בלב קל!

רבינו נולד בפרס בשנת תרפ"ד, ובגיל שלוש עלה עם הוריו והתיישבו בירושלים. קיבל תורה בישיבת פורת יוסף מפי רבי עזרא עטיה זצ"ל ובגיל צעיר נקרא להרביץ תורה. עד יום העצמאות היה חטיבה אחת של עמל התורה וכבוד הבריות, ולאחר מיטתו צעדו כשלוש מאות אלף יהודים!

הגליון י"ל על ידי מכון "חכמי ספרד" שע"י עמותת חכמת שלמה - בראשות הר"ג רבי משה פרץ שליט"א רב ק"ק "לב אליהו" נתיבות

אלפי ספרים של חכמינו הספרדים זיע"א לא הודפסו שוב זה מאות בשנים, וחלקם אף נותרו עדיין בכתבי יד ואין להם גואל עד שכמעט נשתכחה תורתם וחכמתם. בחסדי ה' המרובים הקמנו ספריה גדולה, יחידה מסוגה בעולם, המכילה יותר מ-3,000 ספרים עה"ת מחכמי ספרד, חלקם בכתבי יד נדירים.

וכעת אנו עמלים לברר מקחן של צדיקים ולהוציא לאור תעלומה, מאוצרות חידושיהם ונפלאותיהם

בסדרת ספרים מורחבת על חמשה חומשי תורה, ועליו ליקוט יחודי מגאוני וחכמי ספרד, תורה מפארה אשר לא נראה כמותה!

זכותם של החכמים זיע"א תעמוד לכל התורמים והמסייעים שיצליחו בכל מעשי ידיהם בבריאיו ונחת, באריכות ימים ושנים, בטוב ובנעימים, אמן.

להקדשת הגליונות הבאים, לקבלת הגליון במייל ולמשלוח חידושי תורה, עובדות, ספרים, תמונות ומסמכים ניתן ליצור קשר

רחוב הרב צבאן 9 ת.ד. 516 נתיבות. טל: 077-553-5280 פקס: 077-5535281 toratsfarad@gmail.com